

В. М. Юхименко,
асистент кафедри страхування, банківської справи та ризик-менеджменту,
Київський національний університет імені Т. Г. Шевченка
ORCID ID: 0000-0001-8705-0454

Д. А. Сулима,
студент 2 курсу ОС "магістр"
спеціальність "Фінанси, банківська справа та страхування",
Київський національний університет імені Т. Г. Шевченка
ORCID ID: 0000-0003-3056-5929

DOI: 10.32702/2306-6806.2020.6.201

УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ НА ОСНОВІ РИЗИК- ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ

V. Yukhumenko,
Assistant of the Department of Insurance, Banking and Risk Management,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
D. Sulyma,
2nd year Master's student, specialty "Finance, Banking and Insurance",
Taras Shevchenko National University of Kyiv

CAPITAL MANAGEMENT OF INSURANCE COMPANIES ON THE RISK-BASED APPROACH

У статті розглянуто сутність поняття "управління капіталом страхових компаній", яке базується на ризик-орієнтованому підході. Наведена класифікація ризиків страхової компанії за факторами впливу на її діяльність та у відповідності до їх місця у системі ризик-менеджменту дозволяє сформувати основні блоки управлінських заходів щодо впливу на страхові ризики при управлінні операційними ризиками. Визначено особливості управління капіталом страхових компаній на основі ризик-орієнтованого підходу. Встановлено, що впровадження ефективного ризик-менеджменту потребує кількісних вимог до власного капіталу та окремих його складових елементів. У статті також здійснено порівняння основних параметрів державної політики направленої на забезпечення безпеки функціонування ринку та пруденційного регулювання, яке націлене на завчасне виявлення взятих страховиком ризиків.

In modern conditions it is necessary to form a more effective state regulatory policy, improve and find new means of regulation. The openness of insurance markets determines the development of cooperation and information interaction between insurance regulators and insurance companies to protect the interests of policyholders and the stability of the whole insurance industry. An important factor in the stability of the insurance market is the availability of effective and adapted prudential regulation, which anticipates the development of adverse events.

The study analyzes the essence and existing methods of risk management used by insurance companies. The paper highlights a risk-based approach for the capital of the insurance companies regard to Solvency II and prudential government regulation of insurance. Thus, in modern conditions the concept of Solvency II to be crucial for both Ukraine and European countries. The author identifies key indicators to assess capital adequacy about the Solvency II regime — the minimum capital adequacy ratio and the target capital adequacy ratio.

The article provides the essence of the concept of "capital management of insurance companies", which is based on a risk-based approach and the classification of the insurance companies risks divided by factors influencing its activities and in accordance with their place in the risk management system. The paper formulates the basic blocks of administrative measures to influence on managing the operational risks as well as other risk management methods. The study establishes that the introduction of effective risk management requires quantitative requirements for equity and its individual components. The article also compares the main parameters

of state policy aimed at ensuring the safety of the market and prudential regulation, which aims to identify early risks taken by the insurer. The paper highlights four concepts of capital estimation (based on economic capital, based on venture capital, scenario-based, based on fixed coefficients), as well as their main advantages and disadvantages. The article determined the main components of prudential supervision of insurance organizations. The study outlines the prospects of exploiting prudential regulation on the insurance market.

Ключові слова: ризики, ризик-менеджмент, управління капіталом, страхування, капітал страховика, Solvency II.

Key words: risks, risk management, capital management, insurance, capital of insurer, Solvency II.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Страхові компанії в Україні діють в умовах значних політичних та законодавчих ризиків, інфляційних процесів, низького рівня гарантій виконання зобов'язань контрагентами та низької страхової культури. Базовою причиною низького рівня капіталізації страховиків в Україні вважаємо відсутність теоретико-методологічного забезпечення управління достатністю капіталу на необхідному рівні, для надання можливості виявляти проблеми на ранніх стадіях їх виникнення, приймати обґрунтовані управлінські рішення при визначенні інструментів та методів формування фінансових ресурсів й зниженні ризиків заради усунення дефіциту капіталу. Глобалізація економіки посилює конкуренцію на фінансових ринках. Таким чином, у функціонуванні страхового ринку України існує чимало негативних факторів. Тому, не усвідомлюючи сутності ризиків, необхідності їх виявлення та вимірювання, без впровадження сучасних технологій управління ризиками на рівні компаній та груп, а також сучасних інструментів пруденційного нагляду та регулювання на державному рівні неможливо забезпечити стабільна робота національних страхових компаній та страхової системи загалом.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичні та прикладні аспекти страхового капіталу було досліджено такими відомими вітчизняними та зарубіжними науковцями й практиками: А. Василенко, А. Вожжова, О. Гаманкова, Р. Гільфердинг, В. Козьмінський, А. Кузнєцова, Н. Нагайчук, О. Ромашенко, Р. Пікус, В. Базилевич та ін. Аналіз фахової літератури свідчить, що, попри актуальність та досить велику кількість наукових досліджень, питання теоретико-методичного базису управління капіталом страхових компаній та безпосередньо його формування, розкриті недостатньо. Ця обставина й обумовлює необхідність проведення подальших наукових досліджень щодо удосконалення управління капіталом страхових компаній в Україні з урахуванням сучасних умов господарювання, провідних вітчизняних та зарубіжних тенденцій ведення бізнесу.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті — визначити особливості управління капіталом страхових компаній на основі ризик-орієнтованого підходу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Ризик — це складна широка категорія, яка має багато різних, а іноді й протилежних, основ і стосується багатьох соціально-економічних, технологічних, екологічних проблем із значним різноманіттям проявів. На законодавчому рівні в Україні зустрічається визначення поняття "ризик", але щодо ризику страхової компанії, вивчаючи законодавство, що регулює страхову діяльність, виявлено, що поняття "ризик страхової компанії" взагалі не існує, існує лише визначення "страхового ризику", події, у випадку якої здійснюється страхування і яка має ймовірність та шанс виникнення.

Тобто подано лише один ризик страхової компанії — ризик страхового процесу. Однак страховик, діяльність якого, як зазначалося вище, є не лише страхуванням, може зазнати низку інших ризиків, зокрема, інвестиційних, фінансових тощо.

Ризики страхової компанії в залежності від місцезнаходження у системі ризик-менеджменту, умовно поділяються на такі групи: прийняті ризики й власні ризики (рис. 1).

Страхову компанію, через специфіку її діяльності в системі управління ризиками, можна одночасно розглядати із двох позицій. З одного боку, саме страхування як вид основної діяльності є одним із методів управління ризиками, а з іншого — страховик, виступаючи в ролі суб'єкта господарювання, піддається певним ризикам. Власні ризики страхової компанії можна поділити на три групи: 1) операційні; 2) комерційні; 3) інвестиційні.

Операційні ризики страхової компанії виникають при здійсненні основної (страхової) діяльності, тобто наданні страхового покриття за укладеними із клієнтами договорами. До операційних ризиків страховика можна віднести ризик недостатності страхового тарифу, ризик незбалансованого страхового портфеля, ризик відхилення ймовірності настання страхової події тощо.

Комерційні ризики страховика мають місце при здійсненні діяльності, не пов'язаної зі страховою чи інвестиційною діяльністю. Зокрема ризик не отримання коштів від посередників, податковий ризик тощо.

Інвестиційні ризики страхової компанії виникають при здійсненні інвестиційної діяльності і включають, наприклад, ризик ліквідності активів, ризик знецінення активів тощо.

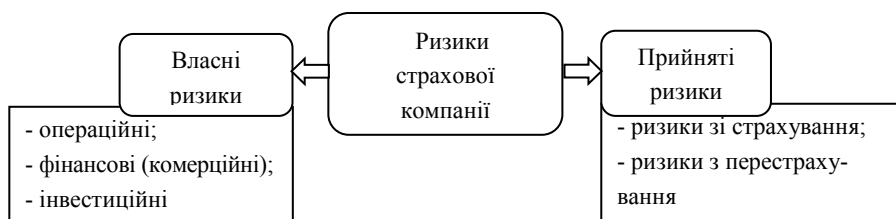

Рис. 1. Класифікація ризиків страхової компанії у відповідності до їх місця у системі ризик-менеджменту

Джерело: складено на основі [5, с. 863].

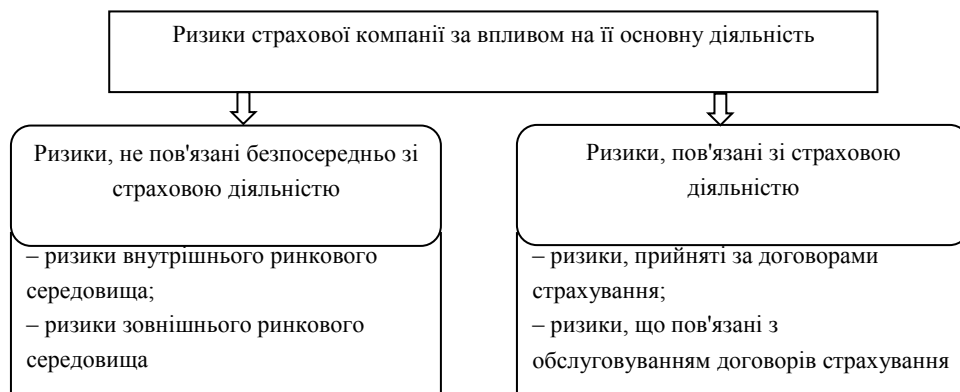

Рис. 2. Ризики страхової компанії за факторами впливу на її діяльність

Джерело: складено на основі [5, с. 864].

В залежності від факторів впливу на діяльність страхової компанії ризики страховика підрозділяють на ті, які безпосередньо не пов'язані зі страховою діяльністю, і, відповідно на ті, що пов'язані зі страховою діяльністю (рис. 2).

Прийняті ризики страховика — це ризики, які приймаються ним свідомо за договорами страхування та перестрахування, власне цей ризик називається страховим ризиком.

Групування ризиків повинно проводитися в залежності від цілей та рівня управління ризиками.

Задля прийняття певного рішення необхідно чітко усвідомити усю сукупність ризиків та врахувати фактори впливу, для досягнення найбільш можливих позитивних результатів за допомогою моніторингу, контролю та управління. Ризик-менеджмент за економічним змістом являє собою систему управління ризиком і відносинами, що виникають у процесі його управління, яка спрямована на зниження ймовірності виникнення і мінімізацію можливих утрат [9]. Система ризик-менеджменту страховика базується на п'яти етапах (рис. 3).

Здатність повністю уникати ризику є найефективнішим, і в той же час найважливішим методом ухилення від ризику. Таким чином, уникнення ризику відбувається за допомогою наступних методів: відмова від ризикової діяльності; альтернативні дії. Стратегія зниження або мінімізації ризику більшою мірою залежить від

фінансово-господарської діяльності, що проводиться, і пов'язана з профілактичною (превентивною) функцією страхування. В історії страхування виділяють такі методи попередження: система страхових виплат, що заохочують зразковий захист майна від різних страхових випадків; система страхових санкцій, тобто відшкодування збитків, завданих з вини страхувальника, та права страховика розірвати страхування у разі порушення правил належного утримання застрахованого майна; система фінансово-профілактичних заходів.

Отже, ризик-менеджмент страховика включає виявлення основних видів ризиків, їх оцінки, розробку та реалізацію заходів стосовно їх оптимізації. Для уніфікації практичної реалізації ризик-менеджменту у вітчизняних страхових компаніях Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, видано Розпорядження "Про затвердження вимог до організації і функціонування системи управління ризиками у страховика" [7].

Відповідно до вимог чинного законодавства, страховик повинен у процесі управління ризиками визначати їх за наданою класифікацією, яка містить андеррайтинговий ризик, ринковий ризик, ризик дефолту контрагента, операційний ризик та ризик учасника фінансової групи. Дослідивши сутність базових категорій безпеки та стійкості страхового ринку, можна провести порівняння параметрів пруденційного регулювання та державної політики із забезпечення національної безпеки у сфері страхування, яке наведено у таблиці 1.

Аналіз об'єктів, мети та завдань державної страхової політики, наведених у таблиці 1, дозволяє зробити висновок, що реалізація пруденційного регулювання страхового ринку сприяє досягненню цілей державної політики із забезпечення національної безпеки у сфері страхування. Безпека ринку страхових послуг як стан ринку та умови його функціонування без загроз досягається у результаті дії ринкових адаптаційних механізмів та ефективних регуляторних впливів держави на діяльність страховиків та ринок загалом.

Сучасна ідеологія підтримання високого рівня платоспроможності страховиків ґрунтується на управлінні їх ризиками діяльності. Якщо рівень ризиків підвищується, страхова компанія повинна мати достатній капітал для їх покриття. Така концепція регуляторних вимог реалізована у Директиві ЄС Solvency II [3].

Рис. 3. Етапи управління ризиками страховика

Джерело: складено на основі [10, с. 314].

Регуляторний режим Solvency II [3] базується на перспективному ризик-орієнтованому підході ринкового оцінювання активів і зобов'язань страховиків; правилах оцінювання технічних резервів з виокремленням найкращої оцінки страхових зобов'язань і ризикової маржі; класифікації наявного капіталу за рівнями за критеріями якості активів; жорстких вимогах до системи управління, зокрема вимогах до компетентності ключових осіб менеджменту, до систем управління ризиками, оцінювання власного ризику та платоспроможності, внутрішнього контролю й аудиту.

Пруденційне регулювання, яке покладено в основу Solvency II, змістовно націлено на адекватне оцінювання ризиків діяльності страхових компаній як страховиками, так і наглядовим органом, який на виконання функцій нагляду має можливість користуватись деталізованою інформацією страхової звітності. Більш точні оцінки рівня ризиків сприяють своєчасному й обґрунтованому реагуванню наглядового органу на виявлені проблеми страховому ринку, з метою виконання регуляторних завдань.

Таким чином, аналіз цілей і завдань державної політики, представлених у таблиці 1, дозволяє визначити підґрунтя забезпечення безпеки страхового ринку — мінімізацію загроз і підґрунтя пруденційного регулювання — мінімізацію ризиків.

У практиці регулювання страхового ринку на сьогодні виділяються чотири концепції розрахунку капіталу, основні переваги та недоліки яких наведені у таблиці 2.

Відповідно до наведеної у таблиці 3 характеристики концепцій розрахунку капіталу, варто зазначити, що економічний капітал дозволяє найбільш точно визначити необхідний розмір капіталу задля покриття непередбачуваних збитків, формуючи ефективні стимули для використання сучасного інструментарію ризик менеджменту у діяльності страхової компанії. Також використання такої концепції дозволяє визначити ефективність прийнятих страховою компанією ризиків як у рамках однієї бізнес одиниці чи страхової послуги, так й компанії загалом, за допомогою показників оцінки результатів діяльності з урахуванням ризику (Risk-adjusted performance measures — RAPM) [4, с. 152—153].

Для страхових компаній основним стимулом реалізації підходів до управління достатністю капіталу відповідно до ризиків діяльності виступають вимоги національних органів нагляду. Таким чином, на державному рівні з метою забезпечення платоспроможності та ефективності функціонування страхового ринку головне завдання наглядових органів полягає в затвердженні єдиного концептуального підходу до оцінки достатності капіталу страховиків.

Платоспроможність та стабільне функціонування страхових компаній є визначальними факторами при формуванні довіри до них споживачів страхових послуг, кредиторів та контрагентів. Однією з основних умов забезпечення платоспроможності страховиків є достатній, але не надлишковий обсяг власного капіталу. У світовій практиці нагляду за діяльністю фінансових установ набули значного поширення вимоги

Таблиця 1. Порівняння основних параметрів державної політики за напрямками

Параметр політики	Напрямок державної політики	
	Забезпечення безпеки у сфері страхування	Пруденційне регулювання страхового ринку
Об'єкт	Безпека страхового ринку — стан страхового ринку та сукупність макроекономічних умов його функціонування, які характеризуються відсутністю загроз для ефективного виконання страховим ринком своїх функцій з трансформації фінансових ресурсів	Стійкість страхового ринку — здатність страхового ринку протягом тривалого періоду та при суттєвих негативних ситуаціях виконувати свої функції з трансформації фінансових ресурсів за рахунок внутрішніх адаптаційних можливостей
Мета	Ефективне функціонування і розвиток страхового ринку	Мінімізація суспільної вартості ризику неплатоспроможності страховиків
Завдання	Запобігання та мінімізація зовнішніх і внутрішніх загроз безпеці страхового ринку	Запобігання кризовим явищам на страховому ринку (зниження рівня системного ризику страхового ринку). Запобігання неплатоспроможності страховиків (зниження рівня ризику неплатоспроможності страховиків)

Джерело: [2, с. 41].

до розміру власного капіталу, які повинні відповідати прийнятим ризикам та забезпечувати здатність страховиків компенсувати непередбачені збитки. Це обумовлено тим, що страхові компанії з достатнім капіталом є більш стійкими до втрат та здатні продовжувати надавати страхові послуги, навіть у періоди економічних спадів.

У Законі України "Про страхування" [8] для забезпечення достатності капіталу страхових компаній встановлені такі кількісні вимоги до власного капіталу та окремих його складових елементів:

— статутний капітал страховика, який займається видами страхування іншими, ніж страхування життя,

Таблиця 2. Концепції визначення необхідного капіталу

Концепція	Переваги	Недоліки
Економічного капіталу	- Вміщує корисну інформацію для управління компанією; - найточніше визначення непередбачуваних збитків; - формуються стимули для впровадження ефективної системи управління ризиками в компанії; - комплексний підхід до визначення ризиків	- Висока собівартість; - потреба у досить масивній кількості статистичних даних
Ризикового капіталу	- Враховується уся сукупність ризиків; - простота визначення; - простота читання результатів; - низька собівартість; - відсутність суб'єктивної оцінки	- Низька достовірність прогнозування банкрутства компанії; - не враховуються перспективи діяльності компанії; - не динамічний підхід
Сценарна	- Простота читання результатів; - враховується ряд взаємопов'язаних ризиків	- Складність у розрахунку; - визначається на основі фіксованих сценаріїв та прямо залежить від їх повноти; - не враховується ймовірність найгіршого сценарію; - потреба у досить масивній кількості статистичних даних
Фіксованих коефіцієнтів	- Простота розрахунку; - простота читання результатів; - низька собівартість; - відсутність суб'єктивної оцінки	- Використовується спрощена формула, яка не враховує фактичний ризик профіль компанії; - не стимулює запровадження ефективної системи управління ризиками в компанії; - формуються негативні стимули (чим нижчі страхові резерви тим нижчі вимоги до капіталу)

Джерело: складено на основі [6, с. 68—69].

має бути не менше 1 млн євро на момент реєстрації компанії;

— фактичний запас платоспроможності страхової компанії (власний капітал за вирахуванням нематеріальних активів) має перевищувати нормативний запас платоспроможності.

У Директиві Solvency II для оцінки достатності капіталу використовуються два показники: мінімальний коефіцієнт достатності капіталу (CARmin) та цільовий коефіцієнт достатності капіталу (CARtar).

Мінімальний коефіцієнт достатності капіталу розраховується як відношення наявного капіталу до мінімального необхідного капіталу (MCR). У випадку, якщо CARmin менше за одиницю, компанія визнається неплатоспроможною і до неї застосовуються заходи впливу у вигляді відкликання ліцензії на страхову діяльність або передачі страхового портфеля іншій страховій компанії.

Включення окремих елементів власного та гібридного капіталу до складу наявного капіталу здійснюється у тому випадку, якщо вони забезпечують досягнення однієї або двох таких цілей: зниження ймовірності банкрутства страхової компанії за рахунок поглинання збитків; компенсації втрат страхувальників у разі ліквідації страховика. З урахуванням цього власний капітал (за винятком вартості привілейованих акцій) враховується у складі наявного капіталу у повному обсязі, оскільки дозволяє покривати збитки та компенсувати втрати споживачів страхових послуг за будь-яких обставин. Розмір субординованого боргу під час визначення обсягу наявного капіталу обмежується, бо за рахунок нього страхова компанія не може покрити збитки поточної діяльності.

ВИСНОВКИ

Таким чином, ризики будь-яких видів підлягають управлінню, що дозволяє певною мірою передбачити їхні наслідки, а відтак — і фінансові витрати для відшкодування збитків. Варто зауважити, що на практиці сучасні системи управління ризиками є досить високовартісними і тому ініціативи щодо впровадження зазначених систем спостерігаються тільки в окремих випадках. Важливе значення має впровадження ефективного ризик-менеджменту для управління ризиками, та пошуками шляхів їх усунення або мінімізації, задля ефективного функціонування страхової компанії та забезпечення належного стану її фінансової безпеки. Крім того, важливість використання ризик-менеджменту у вітчизняній практиці зазначено як один з перспективних напрямів розвитку вітчизняного страхового ринку.

Література:

1. Ваніна Д.А. Класифікація фінансових ризиків страхових організацій. Науковий вісник. 2014. № 1. С. 17—29. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/147037448.pdf>
2. Внукова Н.М., Пукала Р., Смоляк В.А. Євроінтеграційні аспекти розвитку ринків фінансових послуг: монографія. Харків:Ексклюзив, 2018. 178 с.
3. Директива 2009/138/ЄС Solvency II Європейського Парламенту та Ради від 25 листопада 2009 року. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0138&from=EN> (дата звернення 12.03.2020).
4. Ковальчук О. Розрахунок показника рентабельності капіталу банківських установ із врахуванням ризиків. Економічний аналіз. 2010. № 7. С. 151—155. URL: https://econa.at.ua/Vypusk_7/kovalchuk.pdf
5. Лубкей Н. П. Систематизація фінансових ризиків страхових компаній та особливості управління ними в Україні. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. № 20. С. 862-866. URL: <http://global-national.in.ua/archive/20-2017/175.pdf>

6. Опешко Н. С. Теоретичні аспекти визначення економічного капіталу страхових компаній. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2011. № 1. С. 65—72. URL: <http://fkd.org.ua/article/download/29124/26238>

7. Про затвердження вимог до організації і функціонування системи управління ризиками у страховика: Розпорядження Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг № 295 від 04.02.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0344-14> (дата звернення 12.03.2020).

8. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 12.03.2020).

9. Коваленко В.В. Система ризик-менеджменту в банках: теоретичні та методологічні аспекти: монографія. Одеса: ОНЕУ, 2017. 304 с.

10. Шаповал Л.П. Ризик-менеджмент як складник антикризового управління страховими компаніями. Гроші, фінанси і кредит. 2018. № 23. С. 313—318. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2018/23_2018_ukr/56.pdf

References:

1. Vanina, D.A. (2014), "Classification of financial risks in the insurance companies", *Naukovyi Visnyk*, vol. 1, pp. 17—29, available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/147037448.pdf> (Accessed 10 May 2020).
2. Vnukova, N.M. Pukala, R. and Smolyak, V.A., (2018), *Evrointehratsiyni aspekty rozvytku rynkiv finansovykh posluh* [European integration aspects of financial services markets development], Eksklyuzyv, Kharkiv, Ukraine.
3. European Parliament and the Council (2009), Directive "On the taking-up and pursuit of the business of Insurance and Reinsurance (Solvency II)", available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0138&from=EN> (Accessed 12 March 2020).
4. Kovalchuk, O. (2010), "Calculation of profitability index of bank institutions capital with recognition risks", *Ekonomichnyy analiz*, vol. 7, pp. 151—155, available at: https://econa.at.ua/Vypusk_7/kovalchuk.pdf (Accessed 10 May 2020).
5. Lubkey, N.P. (2017), "Classification of the financial risks of insurance companies and the features of their management in Ukraine", *Hlobalni Ta Natsionalni Problemy Ekonomiky*, vol. 20, pp. 862—866, available at: <http://global-national.in.ua/archive/20-2017/175.pdf> (Accessed 10 May 2020).
6. Opeshko, N.S. (2011), "Theoretical aspects of determining the economic capital of insurance companies", *Financial and credit activities: problems of theory and practice*, vol. 1, pp. 65—72, available at: <http://fkd.org.ua/article/download/29124/26238> (Accessed 10 May 2020).
7. The National Commission of state regulation of financial services markets (2014), "On approval of requirements for the organization and functioning of the risk management system of the insurer", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0344-14> (Accessed 12 March 2020).
8. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), The Law of Ukraine "On Insurance", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80> (Accessed 12 March 2020).
9. Kovalenko, V.V. (2017), *Systema ryzyk-menedzmentu v bankakh: teoretychni ta metodolohichni aspekty* [Risk management system in banks: theoretical and methodological aspects], ONEU, Odessa, Ukraine.
10. Shapoval, L.P., (2018), "Risk management as a component of the anti-crisis management of insurance companies", *Money, finance and credit*, vol. 23, pp. 313—318, available at: http://www.market-infr.od.ua/journals/2018/23_2018_ukr/56.pdf (Accessed 10 May 2020).

Стаття надійшла до редакції 15.05.2020 р.